

VIHORLATSKE MÚZEUM V HUMENNOM

Zuzana KOŠČOVÁ

Vihorlatské múzeum v Humennom sídli v renesančnom kaštieli, ktorý dýcha bohatou históriou. Kaštieľ bol sídlom viacerých významných aristokratických rodín a dodnes zostal pamätníkom minulých čias. Medzi významných vlastníkov kaštieľa sa radia príslušníci magnátskeho rodu Drugeth. Ako prvý bol Filip Drugeth, ktorý bol spoločníkom kráľa Karola Róberta z Anjou. Prišiel s ním z neapolského kráľovstva do Uhorska už v roku 1300. Za svoje služby panovníkovi získal obrovské majetky v Uhorsku. Po posilnení Karolovej kráľovskej moci dal Filipovi v období rokov 1315 – 1320 severovýchodné časti štátu. Svojimi rytierskymi schopnosťami vynikal nad ostatnými a v mene kráľa organizoval na severovýchode štátu v dru-

hom desaťročí 14. storočia silnú armádu, na čele ktorej bojoval viackrát proti najsilnejšiemu oligarchovi Matúšovi Trenčianskemu, ako aj proti Petrovi Petényovi mladšiemu či Omodejovcom.¹ Za podpory kráľa aj vďaka svojim schopnostiam si dokázal Filip v krátkom čase vybudovať v Uhorsku silnú mocenskú pozíciu.² Drugethovci si spravili z Humenného centrum správy hradných panstiev Jasenov a Brekov. Ján Drugeth v roku 1383 a 1386 používal predikát „de Humunna“. Následne sa všetci príslušníci rodiny označujú prídomkom „Hommonai“. Drugethovci mali zrejme pevné sídlo už v 14. storočí v Humennom. Mesto sa rozvíjalo spolu s týmto šľachtickým sídlom. V mestečku Humenné bol dominantou stredoveký vodný hrad. Bol jednoduchej blokovej stavby a obohnaný vodnou priekopou, ktorá sa napájala z Kudlovského potoka, ktorý preteká stredom mestečka. Dôkazy o vodnom hrade

- 1 HARDI, Djura. Zúčastnil sa Filip Druget bitky pri Rozhanovciach? In *Bitka pri Rozhanovciach v kontexte slovenských a uhorských dejín*, s. 143-154.
- 2 BODNÁROVÁ, Miloslava. Humenné v stredoveku. In FEDIČ, Vasil a kol. *Dejiny Humenného*. Humenné: REDOS, 2002.

sa našli pri rekonštrukcii kaštieľa v pivničných priestoroch, kde sa odkryli zvyšky staršieho muriva zvyšky stredovekej fortifikačnej architektúry.³

Na základe dobových prameňov aj odbornej literatúry môžeme konštatovať, že s príchodom Filipa Drugetha sa Drugethovci usadili v Humennom na viac ako 300 rokov až do smrti posledného mužského potomka Žigmunda Drugetha, ktorý zomrel v roku 1684. Žigmundom na humenskom panstve i v Uhorsku vymrel rod po meči. V roku 1691 zomrel korbavský biskup Valent Drugeth ako posledný príslušník rodu. Vlastníkmi obrovských majetkov sa stali dcéry Žigmunda Drugetha: Juliana Terézia vydatá za grófa Althana a Klára vydatá za grófa Zichyho.⁴ V roku 1728 boli majetky a kaštieľ znovu rozdelené medzi deti Petra Zichyho – Františka Zichyho, Teréziu Van der Nath, Annu Máriu Csáky. K najväčším prestavbám kaštieľa došlo v 2. polovici 18. storočia. V strede južného krídla bol od základov pristavaný zvislý výstupok – rizalit s vlnitými líniami typickými pre baroko. Na južnej strane nádvorja pristavali veľký balkón ukončený balustrádou a arkády na nádvorí boli zamurované. Na vonkajšej fasáde boli zmenené tvary okien a začali odstraňovať atiku, ktorú nahradzovali krovom pokrytým šindľom. K veľkým prestavbám došlo aj v interiéroch kaštieľa. Na podnet Štefana Csákyho vznikli na prízemí južného krídla miestnosti s iluzívnymi nástennými maľbami realizované formou secco (maľba na suchú omietku). V súčasnosti sú dodnes zachované štyri maľované miestnosti, ktoré sú verejnosti prístupné.

V roku 1766 po smrti Anny Márie Zičiovej Čákiovej sa rozdelil majetok medzi jej synov, Imricha a Štefana. Avšak Štefan Čáki s manželkou Júliou Erdődy nemal žiadne deti. Dokonca po niekoľkých rokoch manželstva došlo k názorovým nezhodám a rozdielnemu životnému štýlu, pretože Júlia viedla nákladný a škandalózný spôsob života. V roku 1804 spísal Štefan Čáki svoju poslednú vôľu a manželku Júliu uviedol až na deviatom mieste. Určil jej len ročnú apanáž vo výške 10 000 zlatých. Ostatný majetok odkázal Štefan svojmu bratovi Imrichovi a jeho deťom.⁵

Poslednými majiteľmi kaštieľa sa stali Andrassyovci, keď sa zosobášil Karol III. Andrassy s Etelkou Szápary (bola priamou dedičkou po Csákyovcoch). Aj títo majitelia upravili svoje sídlo podľa vlastných predstáv. Dali kaštieľu jednotnú podobu a okolo kaštieľa zriadili park. Vo vstupnom priestore z južnej strany bol francúzsky a vo východnej časti anglický park s rybníkom. V interiéri dali drevom obložiť knižnicu a aj ďalšie miestnosti. Do viacerých izieb južného krídla zabudovali krby a kachľové pece. Stropy dali ozdobiť bohatou štukatúrou.

Z rodu Andrassy bol posledným majiteľom kaštieľa Alexander Andrassy so svojou rodinou. Andrassyovci obývali kaštieľ v letných mesiacoch a zimu trávili v kaštieli vo Veľatoch. V roku 1914 celý kaštieľ slúžil pre potreby poľného lazaretu, ktorý tu zriadil Červený kríž. Gróf Andrassy dal celý kaštieľ vypratať a všetko zabaliť a odviezli. V rokoch 1914 a 1915 počas ruskej invázie obsadili kaštieľ ruskí vojaci.

3 KÓNYA, Peter. Od protihabsburských povstaní do konca monarchie. Humenné v rokoch 1670 – 1918. In FEDIČ, Vasil a kol. *Dejiny Humenného*. Humenné: REDOS, 2002.

4 KÓNYA, Peter. Od protihabsburských povstaní do konca monarchie. Humenné v rokoch 1670 – 1918. In FEDIČ, Vasil a kol. *Dejiny Humenného*. Humenné: REDOS, 2002.

5 PELLOVÁ, D. Brekov majetkom nástupníckych rodín (1684 – 1848). In Molnár, Martin – Buraľ, Miroslav. *Brekov*. Michalovce: Jaroslav Mihaľko, polygrafické práce, 2017, s. 65.

*Inštalácie v interiéri kaštieľa v Humennom.
Foto. Archív Vihorlatského múzea*

Napriek tomu kaštieľ prežil prvú svetovú vojnu bez väčšej ujmy.

Po vzniku Československej republiky v roku 1918 sa gróf Alexander Andrassy spolu s rodinou odsťahoval do Budapešti. V humenskom kaštieli trávili veľmi málo času, no na svoj majetok dohliadal z diaľky. Ešte v roku 1920 boli v kaštieli ubytovaní príslušníci československej armády. Gróf žiadal Pamiatkový úrad v Prahe o riešenie (presťahovanie vojakov do iných priestorov). V roku 1923 sa Alexander Andrassy vzdal správy a užívania veľkostatku v Humennom v prospech svojho syna Imricha. Imrich však bol obvinený z trestného činu a majetky opäť prevzal Alexander Andrassy.

Komplikovaný osud kaštieľa nastal až v čase prechodu frontu v novembri 1944. Majetok bol Andrassyovcom skonfiškovaný podľa nariadenia 104/45 Zbierky nariadení Slovenskej národnej rady (SNR) o konfiškácii a urýchlennom rozdelení poľnohospodárskeho majetku Nemcov, Maďarov, ako aj zradcov a nepriateľov slovenského národa z 23. augusta 1945 v znení nariadenia č. 64/46 Zbierky nariadení SNR.

Dňa 28. júna 1947 zachvátila kaštieľ pohroma. Z neznámych príčin vypukol o 17. hodine požiar, ktorý zachvátil strechu a po jej prevalení poškodil aj poschodie. Hasiči pre nedostatok hadíc

a vody v celom Humennom nemohli robiť takmer nič. Snažili sa zachrániť aspoň mobiliár z kaštieľa. Vzhľadom na to, že v kaštieli sídlila Štátna horárska škola s internátom budova bola pomerne rýchlo prekrytá novou strechou, aby nedochádzalo k ďalšiemu chátraniu. Dňa 28. júna 1950 bol kaštieľ definitívne odovzdaný do správy Národnej kultúrnej komisie. Do kaštieľa bolo umiestnené tiež Ruské gymnázium s internátom (okrem spomínanej lesníckej školy) a realizovali sa ďalšie neko-

ordinované a nevhodné stavebné úpravy. Dňa 6. októbra 1952 sa mobiliár z kaštieľa previezol do Krajského múzea v Prešove v záujme jeho ďalšej ochrany a záchranu.⁶

Počiatky múzejníctva v Humennom siahajú do obdobia roku 1960, keď vtedajší Mestský národný výbor (MsNV) v Humennom uznesením rozhodol, že zrenovovaný kaštieľ bude slúžiť múzejným účelom. Renesančný kaštieľ ako dominantu mesta spravoval na základe rozhodnutia Rady MsNV v Humennom Ladislav Szabó, ktorý bol aj prvým riaditeľom múzea. Novovznikajúce múzeum získalo štatút okresného vlastivedného múzea a v roku 1963 sa pristúpilo k zhromažďovaniu hmotného kultúrneho dedičstva o vývoji prírody a spoločnosti. V tom istom roku bol kaštieľ vyhlásený za národnú kultúrnu pamiatku. K úplnej rekonštrukcii kaštieľa sa pristúpilo až v roku 1964. Zberná oblasť múzea kopírovala hranice súčasných okresov Humenné, Snina a Medzilaborce.

Vihorlatské múzeum v Humennom ustavične naplňa svoje poslanie – uchovávať, zveľaďovať a sprístupňovať predmety historickej hodnoty širokej odbornej i laickej verejnosti. Spočiatku sa múzeum venovalo najmä životu a bývaniu šľachtických rodov, pričom prvá stála expozícia múzea sa nazývala *Kultúra bývania feudálov* a verejnosti bola sprístupnená v roku 1971.⁷ Ponuka múzea pre návštevníkov sa postupne rozširovala a dnes ju tvoria štyri stále expozície: umelecko-historická, prírodovedná, sakrálna a ľudovej architektúry a bývania (skanzen). V Galerijnej sieni Oresta Dubaya bolo množstvo tematických dočasných výstav. Múzeum ponúka pre školské kolektívy, ale aj pre verejnosť rôzne tematické podujatia spojené s edukačnými aktivitami a vďaka tomu sa nenásilnou formou učia o histórii, tradíciách a prírode. V roku 2015 došlo k zlúčeniu Vihorlatského osvetového strediska s Vihorlatským múzeom a tak sa múzeum stalo dejiskom rôznorodých regionálnych a krajských súťaží. Každoročne usporadúva recitačné, výtvarné, fotografické, hudobné, tanečné či folklórne súťaže pre deti aj dospelých. Osvetovou činnosťou sa snaží hľadať a podporovať talenty v regióne a poskytovať im možnosť prezentovať sa.

Múzejné a osvetové aktivity zohrávajú nenahraditeľnú úlohu pri zachovávaní, ochrane a aktívnom zveľaďovaní kultúrneho dedičstva regiónu, pretože prehlbujú povedomie obyvateľov o jeho histórii, tradíciách a hodnotách a zároveň vytvárajú priestor na ich ďalší rozvoj a odovzdávanie budúcim generáciám.

Umelecko-historická expozícia a jej premena

Prvá stála expozícia *Kultúra bývania feudálov* bola predchodkyňou súčasnej *Umelecko-historickej expozície*. V roku 1982 bola rozšírená a sprístupnená ako *Umelecko-historická expozícia*. Reinštalácia prebehla v rokoch 1987 a 1991.⁸ Postupným dopĺňaním

-
- 6 STRAKOŠOVÁ, Ivana. Kaštieľ Andrassyovcov v Humennom medzi rokmi 1939 – 1964. In Podušelová, Gabriela – Majchrovičová, Viera (zost.). *Múzeá vo vojne. Druhá svetová vojna a jej dôsledky na činnosť múzeí a ich zbierky*. Zborník príspevkov z odbornej konferencie, 10. – 11. november 2015, Múzeum Slovenského národného povstania Banská Bystrica. Bratislava: Slovenské národné múzeum, Zväz múzeí na Slovensku, 2017, s. 156-170. Dostupné na: https://www.snm.sk/swift_data/source/odborna_verejnost/odporucana_literatura/Muzea%20vo%20vojne_DEF.pdf
 - 7 FEDIČ, Vasil. Humenné po roku 1948. In FEDIČ, Vasil a kol. *Dejiny Humenného*. Humenné: REDOS, 2002, s. 339.
 - 8 <https://muzeumhumenne.sk/historia.html>.

Nádvorie kaštieľa a pohľad na prírodovednú expozíciu. Foto. Archív Vihorlatského múzea

zbierkových predmetov a umeleckými dielami sa rozširovala a menila svoju podobu. Posledná reінštalácia prebehla koncom roka 2024 a začiatkom roka 2025. Po opravách po zemetrasení v roku 2023 múzeum pristúpilo k zásadnej reінštalácii expozície. Zdrojom informácií a inšpiráciou boli fotografie. Medzi zbierkové predmety Vihorlatského múzea v Humennom patrí aj fotoalbum s fotografiami patriacimi rodine Andrásy. Fotografie sú z medzivojnového obdobia (1936) a zachytávajú zariadenie niektorých obytných miestností v kaštieli. Fotografie múzeum získalo darom od Joy Olgyay, pravnučky Alexandra Andrásyho. Vďaka tomuto albumu je v súčasnosti *Umelecko-historická expozícia* zariadená a usporiadaná podľa dobových fotografií. Identifikované zbierkové predmety boli umiestnené

na svoje pôvodné miesto a časť zbierkových predmetov je prispôbena dobovému interiéru.

Expozícia ľudovej architektúry a bývania

Expozícia sa budovala v rokoch 1974 – 1982 a verejnosti bola sprístupnená v roku 1984. V priestore expozície je sústredených 14 typických objektov ľudovej architektúry a drevený chrám sv. archanjela Michala z Novej Sedlice. Hlavným stavebným materiálom objektov bolo drevo, kameň, hlinené omietky, slamené a šindľové strechy. Obytné objekty sú jedno až trojpriestorové. V expozícii sa nachádzajú hospodárske domy, mlyn, kováčska dielňa a sýpka. Obytné a hospodárske priestory sú doplnené a zariadené dobovým nábytkom, riadmi a náradiami. Expozícia poukazuje na úzke prepojenie obydľia s činnosťou na zabezpečenie obživy. Expozícia predstavuje akúsi malú dedinku s charakteristickými prvkami staviteľstva východokarpatskej oblasti. Dominantou expozície je drevený chrám sv. archanjela Michala z Novej Sedlice postavený v roku 1764. Drevený chrám bol prvým preneseným objektom do expozície. V interiéri chrámu sa nachádza barokový ikonostas z polovice 18. storočia. Expozícia ľudovej architektúry a bývania ponúka návštevníkom zážitok z malebnej dedinky uprostred mesta.

Prírodovedná expozícia

Do múzejnej ponuky pribudla *Prírodovedná expozícia – Živočíšstvo horného Zemplína* v roku 1990. Odvtedy návštevníkom približuje živočíšstvo vyskytujúce sa na území Východných Karpát. Okrem fauny a flóry expozícia ponúka návštevníkom

aj vzácne horniny a minerály z územia zbernej oblasti múzea. V posledných rokoch bola expozícia čiastočne reínštalovaná a modernizovaná. Modernizácia prírodovednej expozície prináša návštevníkom hodnotnejší zážitok z prehliadky a je lepšie využiteľná na rôzne edukačné aktivity pri objektovom vyučovaní v múzeu. V rámci modernizácie bola inštalovaná audiovizuálna technika – ozvučenie, veľkoplošný televízor a pokrytie Wi-Fi signálom. Postupne akvizíciami získavame nové preparáty zvierat, ako aj geologické či botanické zbierky, ktoré rozširujú a vytvárajú ucelenejší pohľad na faunu a flóru regiónu. Expozícia je veľkým lákadlom najmä pre najmenších návštevníkov a školské kolektívy. Celoročne ponúkame rôzne tematické prehliadky s edukačnými aktivitami pre deti.

*Pohľady na objekty v skanzene Vihorlatského múzea.
Foto: Archív Vihorlatského múzea*

Sakrálna expozícia

Expozícia bola sprístupnená verejnosti v roku 2009 a predstavuje umelecké diela prevažne z 18. a 19. storočia. Neodmysliteľnou súčasťou stavieb šľachtických sídel raného stredoveku po 20. storočie bol aj menší bohoslužobný priestor – kaplnka. Majitelia humenského kaštieľa Drugethovci, ako podporovatelia šírenia kresťanstva na svojom panstve, boli iniciátormi príchodu františkánov do mesta. Zmienka o kaplnke z roku 1749 potvrdzuje, že v kaplnke boli všetky bohoslužobné predmety, okrem iného aj strieborný zvonček a zároveň aj obraz Panny Márie. Ďalšia písomná zmienka o kaplnke pochádza z roku 1797, keď bol samotný prístup do kaplnky predmetom súdneho sporu medzi sestrami grófkou Csákyovou a grófkou Van der Nath. Na začiatku 19. storočia bola kaplnka označovaná ako kaplnka sv. Kríža, využívaná panstvom okrem iného aj ako pohrebná kaplnka Csákyovcov a Van der Nathovcov. Dnešnú priestorovú podobu i nové situovanie v objekte kaštieľa nadobudla kaplnka počas prestavby v roku 1874, ktorú iniciovali Andrásyovci, poslední majitelia humenského kaštieľa. Prestavba prebehla a valená klenba miestnosti na prízemí severovýchodnej nárožnej veže bola vyzdobená štukovými rebrami vytvárajúcimi nepravidelnú sieť a dosahujúcimi na polygonálne konzoly. V súčasnosti je expozícia dočasne uzavretá z dôvodu reínštalácie a modernizácie.